

Ks. Mirosław Dziegiński

Formacja ministrancka – program ogólnopolski a adaptacje diecezjalne

W nauczaniu papieża Jana Pawła II ważne miejsce zajmuje troska o formację Liturgicznej Służby Ołtarza. W czasie ostatniej Międzynarodowej Pielgrzymki Ministrantów do Rzymu 1 sierpnia 2001 r. Papież powiedział: „Wasze zaangażowanie przy ołtarzu nie jest jedynie powinnością, lecz wielkim zaszczytem, prawdziwą świętą służbą.

Ministrant posiada wyjątkowy strój. Przypomina nam o szacie, jaką każdy otrzymuje do przywdziania, gdy jest przyjmowany do wspólnoty z Jezusem Chrystusem. Mam na myśli szatę chrzcielną, jej znaczenie wyjaśnia św. Paweł: «Wy wszyscy, którzy zostaliście ochrzczeni w Chrystusie, przyoblekliście się w Chrystusa» (Ga 3,27).

Nawet jeśli Wy, drodzy Ministranci, wyrosliście z szaty chrzcielnej, tak niejako zamiast niej posiadacie przyodziany strój ministrancki. Tak, chrzest jest punktem wyjściowym dla Waszej «prawdziwej służby liturgicznej», jaka czyni z Was pomocników Waszych biskupów, kapłanów i diakonów (por. *Sacrosanctum Concilium*, nr 29).

Ministrant zajmuje uprzywilejowane miejsce podczas celebracji liturgicznych. Kto służy, staje przed ludem. Doświadcza on bezpośrednio, że w każdym akcie liturgicznym Jezus Chrystus jest obecny i działający. Jezus jest obecny, kiedy wspólnota gromadzi się na wspólnej modlitwie i chwali Boga. Obecny jest Jezus w słowach Pisma Świętego. Nade wszystko Jezus jest obecny w Eucharystii pod postaciami chleba i wina. Jezus działa poprzez kapłana, który w osobie Jezusa Chrystusa sprawuje Mszę Świętą i szafuje sakramentami.

To czyni go podczas służby Bożej więcej niż tylko pomocnikiem proboszcza». Przede wszystkim czyni go sługą Jezusa Chrystusa, Najwyższego Kapłana na wieki. Tak Wy, Ministranci, w szczególny sposób jesteście powołani do bycia młodymi przyjaciółmi Jezusa.

Starajcie się, aby tę przyjaźń z Nim pogłębiać i pielęgnować. Niech zostanie przez Was odkryte to, iż w Jezusie posiadacie prawdziwego przyjaciela na całe życie.

Ministrant niesie często świecę. Czyż nie powinno się wówczas nieuchronnie wspomnieć o słowie, jakie Jezus wypowiedział w Kazaniu na Górze: «Wy jesteście światłem świata» (Mt 5, 14)? Wasza służba nie może ograniczać się do świątyni. Ona musi promieniować na otoczenie, w którym codziennie przebywacie: w szkole, rodzinie i innych sferach społeczeństwa. Albowiem kto może służyć Jezusowi Chrystusowi w kościele, ten musi także być Jego świadkiem wszędzie na świecie.

Droga Młodzieży!

Nie trzymajcie swoich lichtarzy wysoko jedynie wewnątrz Kościoła, ale nieście pochodnię Ewangelii do wszystkich, którzy tkwią w mroku i muszą przeżywać trudny czas”.

1. Ogólne wytyczne formacji w programie ogólnopolskim

Podkomisja ds. Służby Liturgicznej, w ramach Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, troszcząc się o ujednoczenie posług przy ołtarzu we wszystkich diecezjach i zakonach na terenie Polski, zaleca odpowiedni program i metody formacji młodego pokolenia ministrantów.

Formacja zgłaszających się chłopców i dziewcząt do posługi przy ołtarzu oparta jest głównie na wartościach liturgiczno – wychowawczych. Nie można się zadawałać samą chęcią służenia młodych ludzi przy sprawowaniu sakramentów świętych czy odprawianiu nabożeństw, ale trzeba dać im wewnętrzną formację.

Pomocne w tej pracy duszpasterskiej są ogólne wytyczne, a można je ująć w następujących punktach:

1. Duszpasterstwo ministranckie należy opierać na zasadach wynikających z liturgii Kościoła w odniesieniu do Chrystusa i Jego Kościoła. One znalazły swój wyraz w soborowej *Konstytucji o liturgii świętej*.

„W liturgii, zwłaszcza w Boskiej Ofierze eucharystycznej, «dokonuje się dzieło naszego Odkupienia»; w najwyższym stopniu przyczynia się ona do tego, aby wierni swoim życiem wyrażali oraz ujawniali innym ludziom misterium Chrystusa i rzeczywistą naturę prawdziwego Kościoła” (KL 2). Posługa w liturgii powinna więc być ukazywana jako święta czynność, w której objawia się misterium Chrystusa i natura Kościoła.

2. Należy ukazywać posługiwanie w liturgii w powiązaniu z całym życiem człowieka. Wszelka aktywność człowieka powinna być ukierunkowana na liturgię, która jest szczytem życia chrześcijańskiego (por. KL 10).

Należy w programach formacyjnych dążyć do tego, aby czytelnie ukazywać związek liturgii z codziennym życiem ministrantów.

3. Służba ołtarza wykonuje ściśle określone funkcje wynikające z natury i przepisów liturgicznych (por. KL 29). Sposób wykonywania posług nie może być dowolnie ustalony, lecz ma odpowiadać liturgicznym przepisom. Ministranckie funkcje w sprawowaniu świętej liturgii są hierarchiczne. Ma to swoje znaczenie wychowawcze w podtrzymywaniu gorliwości przy chodzeniu na służenie oraz wyrabianiu u młodszych szacunku wobec starszych ministrantów i sprawowanej przez nich służby.

Formacja powinna być prowadzona przez stopnie i etapy. Rozróżnia się więc etap przygotowania do posługi, błogosławieństwa do niej, czyli uroczystej promocji, oraz czas jej spełniania, z którym łączy się permanentna formacja.

4. Posługiwanie w liturgii należy ukazywać w powiązaniu z powołaniem człowieka. W takiej perspektywie można mówić o odkrywaniu powołania, przygotowania do zadań, które z niego wynikają, i spełnianiu ich przez całe życie tak, jak się spełnia wszystkie inne zadania życiowe wynikające z powołania. Nie należy więc ukazywać posługi spełnianej przez dzieci jako szczyt posługiwania liturgicznego lecz jako początek drogi. Rozwija się ona w wieku młodzieńczym, a dojrzały kształt osiąga dopiero wtedy, gdy człowiek osiągnie duchową dojrzałość, odnajdzie swe życiowe powołanie.

5. Ideał służby liturgicznej i metody formowania tej grupy wynikają z wychowawczej zasady do liturgii i przez liturgię (por. KL 10). Służba liturgiczna jest najlepszą szkołą powołań kapłańskich, zakonnych, misyjnych i apostołskich.

6. Ważną cechą programów formacyjnych przeznaczonych dla służby liturgicznej jest ich ściśle podporządkowanie okresom roku liturgicznego. Należy tak ułożyć poszczególne tematy, spotkania oraz ćwiczenia, aby cały program związany był z Adventem i Bożym Narodzeniem, z Wielkim Postem i okresem wielkanocnym.

7. Przewodnią ideą wychowania służby liturgicznej powinien być – zgodnie z polską tradycją – duch Maryjny. Wdrażanie młodych ludzi do kultu Maryjnego jest wyrazem duszpasterskiej gorliwości kapłanów.

8. Obowiązek organizowania i wychowywania służby liturgicznej zasadniczo spoczywa na księdzu proboszczu, który w większych parafiach może do tej pracy duszpasterskiej wydelegować wikariusza, a czasem świeckiego katechetę lub młodzieżowego animatora.

9. Moderatorom służby liturgicznej poleca się stosowanie w pracy formacyjnej metody wychowawczej św. Jana Bosko lub innych wybitnych pedagogów religijnych. Posiadanie odpowiedniego wzorca w znacznym stopniu ułatwia pracę wychowawczą, chroni przed różnymi pomyłkami oraz pomaga w osiągnięciu efektów duszpasterskich.

Programy formacyjne dla parafialnych zespołów liturgicznych przygotowuje Krajowe Duszpasterstwo Służby Liturgicznej zgodnie z wytycznymi dokumentów Kościoła Powszechnego i lokalnego.

Szczególny wkład w formację służby liturgicznej w Polsce ma sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki. Przez wiele lat był on Krajowym Duszpasterzem Służby Liturgicznej. Opracował programy dla dziecięcych i młodzieżowych zespołów liturgicznych.

Duszpasterzom proponowany jest dziesięcioletni program formacyjny dziecięcej i młodzieżowej służby liturgicznej opracowany przez ośrodek w Krakowie. Od wielu lat przechodzi on swoją weryfikację w praktyce życia parafialnego. Przewiduje się w nim odpowiednie podręczniki metodyczne dla moderatora oraz notatnik dla służby liturgicznej: kandydat, choralista, ministrant światła, ministrant księgi, ministrant ołtarza, ceremoniarz posług liturgicznych, lektor – droga do posługi liturgicznej.

Program szkoleniowy obejmuje 10 lat systematycznej pracy wśród dzieci i młodzieży zaangażowanej w służbie liturgicznej:

- W zakresie szkoły podstawowej:
 1. klasa III – kandydat na ministranta
 2. klasa IV – choralista
 3. klasa V – ministrant światła
 4. klasa VI – ministrant księgi
- W zakresie szkoły gimnazjalnej:
 1. klasa I – ministrant ołtarza
 2. klasa II – formacja na ministranta słowa Bożego (kurs lektorski)
 3. klasa III – ministrant słowa Bożego (promowany lektor)

- W zakresie szkoły średniej:
 4. klasa I – ceremoniarz
 5. klasa II – animator
 6. klasa III – stały lektor
- Dorośli – diakonia (pomoc moderatora)

Po zakończeniu formacji każdego stopnia, członkowie służby liturgicznej powinni przyjmować promocję na stopień wyższy.

W parafiach o mniejszej liczebności ministranckiej, służbę ołtarza prowadzi się według form tradycyjnych. Grupy dzieli się wedle uznania moderatora i potrzeb parafii.

Są to najczęściej następujące grupy:

- kandydaci, ministranci i lektorzy;
- kandydaci, ministranci młodsi i starsi oraz lektorzy;
- kandydaci, ministranci młodsi, starsi i honorowi, lektorzy i ceremoniarze.

Każda wersja wymienionych grup wymaga permanentnej formacji ascetycznej, biblijnej, liturgicznej i wychowawczej.

Podobny program szkoleniowy i formacyjny odnosi się do żeńskiej służby liturgicznej. Obejmuje on również 10. lat ciągłej pracy. Ten pion pracy formacyjnej dla dziewcząt nie ma specjalnych podręczników i dlatego korzysta z równoległych pomocy przeznaczonych dla chłopców.

2. Udział dziewcząt w służbie liturgicznej

Krajowe Duszpasterstwo Służby Liturgicznej w Polsce, kierując się ogólną zasadą podziału funkcji w zgromadzeniu eucharystycznym oraz konkretnymi dokumentami Kościoła, określiło szczegółowo zadania żeńskiego zespołu. Nadało też poszczególnym funkcjom odpowiednie nazwy i opracowało pomoce formacyjne. Kościół powierza dziewczętom takie zadania, jakie podnoszą piękno oprawy liturgicznej; dobry komentarz, piękny śpiew, poprawne prowadzenie procesji z darami.

Temat ten podjęła 270. Konferencja Plenarna Episkopatu Polski.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów podała wyjaśnienie kan. 230 paragrafu 2, który brzmi: „Świeccy mogą być czasowo wyznaczeni do pełnienia funkcji lektora w czynnościach liturgicznych, kantora lub inne, zgodnie z przepisami prawa”.

W wyjaśnieniu czytamy:

a. „Kanon dopuszcza możliwość pełnienia funkcji liturgicznych przeznaczonych dla świeckich, także przez kobiety, ale nie nakazuje wprowadzania takiego zwyczaju. Decyzja należy do każdego biskupa diecezjalnego, który powinien zasięgnąć opinii Konferencji Episkopatu.

b. Stolica Apostolska respektuje decyzję biskupów, którzy dopuścili kobiety do pełnienia służby liturgicznej. Przypomina jednocześnie, że jest rzeczą pożądaną podtrzymywanie tradycji służby liturgicznej ołtarza spełnianej przez chłopców, która to tradycja przyczyniła się bardzo do rozwoju powołań kapłańskich. Stąd istnieje dalej obowiązek prowadzenia grup ministrantów.

c. Jeśli jakiś biskup dopuszcza kobiety do służby ołtarza, decyzja ta winna być dobrze wyjaśniona wiernym w świetle wspomnianej normy, zaznaczając, że została

ona już zaaplikowana do funkcji lektora i nadzwyczajnego szafarza Eucharystii, które mogą być pełnione przez kobiety.

d. Musi być jasne, że wymienione funkcje liturgiczne są spełniane przez świecików na mocy biskupa, a nie na mocy prawa”.

Nie wolno więc w parafiach wyznaczać dziewcząt do funkcji liturgicznych przeznaczonych dla ministrantów, jeżeli nie ma tam wyraźniej zgody biskupa diecezji. Praktyka taka jest nadużyciem i należy jej zaniechać. Jeżeli pozwoli na to biskup diecezjalny, po zasięgnięciu opinii Konferencji Episkopatu, wtedy można tę praktykę wprowadzać. Zgodnie z wolą Kościoła decyzja o ubieraniu dziewcząt w alby i wprowadzanie ich do prezbiterium razem z ministrantami nie jest zostawiona poszczególnym kapłanom lecz biskupom.

3. Adaptacja programu formacyjnego w archidiecezji katowickiej

Duszpasterstwo Służby Ołtarza w Katowicach opracowało i wydało podręcznik pracy z ministrantami.

Jest w nim mowa o czterech kręgach formacyjnych:

1. formacja do życia modlitewnego,
2. formacja do życia liturgicznego (umiejętność kontaktowania się z Bogiem poprzez znaki i symbole),
3. formacja do życia wspólnotowego (w zgromadzeniu liturgicznym, w rodzinie, we wspólnocie ministranckiej, we wspólnocie parafialnej),
4. formacja do życia apostołskiego w stosunku do otaczającego środowiska.

Jako wytyczne pracy nad sobą ministranci przyjmują 10 zasad ministranta, w których zawierają się następujące idee:

- idea dziecięctwa Bożego,
- idea Chrystusa eucharystycznego,
- idea Maryjna,
- idea krzyża i Ofiary,
- idea posłuszeństwa i pełnienia woli Boga,
- idea miłości chrześcijańskiej,
- idea liturgicznej chwały Bożej,
- idea apostołska,
- idea abstynencka,
- idea radości chrześcijańskiej.

Staraniem Duszpasterstwa Służby Liturgicznej Ołtarza w Sosnowcu wydano sześć podręczników podzielonych na sześć lat pracy formacyjnej:

1. *Będę ministrantem,*
2. *Wokół ołtarza,*
3. *Światło,*
4. *Księga i krzyż,*
5. *Ołtarz,*
6. *Przygotowanie ministranta słowa Bożego.*

4. Adaptacja programu formacyjnego w archidiecezji wrocławskiej

W styczniu 1999 r. kard. Henryk Gulbinowicz powołał 14 Rejonowych Duszpasterzy Liturgicznej Służby Ołtarza do pomocy Diecezjalnemu Duszpasterzowi LSO. Kilka sąsiadujących dekanatów tworzy rejon. W dekanatach wrocławskich opiekę duszpasterską nad ministrantami sprawuje diecezjalny duszpasterz.

Celem takiego podziału naszej archidiecezji na rejony i ustanowienie kapłanów odpowiedzialnych LSO jest ożywienie, usprawnienie pracy z ministrantami, zadbanie o właściwą permanentną formację ministrantów różnych stopni i ujednoczenie ich posługi w archidiecezji. Na poziomie szkoły podstawowej formacja prowadzona jest w parafii. Zadaniem, zaś rejonowego duszpasterza LSO jest organizowanie każdego roku przy pomocy innych kapłanów z danego rejonu kursu lektorskiego (ministranta słowa Bożego). Prawo zgłaszania się na kurs mają ci, którzy są w II klasie gimnazjalnej i starsi.

W zakres programu kursu lektorskiego wchodzi następujące działy:

- formacja wewnętrzna,
- formacja biblijna,
- formacja liturgiczna,
- ćwiczenia fonetyczne, połączone ze śpiewem, np. psalmy międzylekcyjne.

Zajęcia odbywają się każdego tygodnia paralelnie do szkolnych zajęć. Kurs kończy się sprawozdaniem przerobionego materiału, spotkaniem z rodzicami oraz z moderatorami poszczególnych parafii. Zdany egzamin dopuszcza ich do uroczystej promocji. Promocji udziela biskup diecezjalny lub miejscowy ksiądz dziekan. Lektorzy jako służba słowa Bożego odnawiają pierwszokomunijne przyrzeczenia abstynenckie, które obowiązują ich do ukończenia szkoły średniej. Każdy wypromowany podlega dalszej formacji wewnętrznej w ciągu następnych lat posługi liturgicznej. Powinność dopilnowania tego obowiązku spoczywa na parafialnych duszpasterzach – moderatorach.

Podstawowym materiałem formacji lektorskiej jest podręcznik opracowany przez długoletniego duszpasterza LSO archidiecezji wrocławskiej – ks. Eugeniusza Mitka, pt. *Lektor – przygotowanie młodzieży do czytania Słowa Bożego*, wydanie III, Wrocław 2003.

Rejonowi duszpasterze starają się, aby przynajmniej raz w roku w porozumieniu z księżmi dziekanami zorganizować zjazd ministrancki danego rejonu.

Formacja ministrantów wyższych stopni – ceremoniarza liturgicznego i animatora, odbywa się we Wrocławiu przy Katedrze. Zadaniem ceremoniarza liturgicznego jest dbanie o należyte przygotowanie asyst i czuwanie nad przebiegiem liturgii. Uczestnikami kursu mogą być członkowie parafialnych zespołów LSO (ministranci, lektorzy, członkowie scholi, nadzwyczajni szafarze Komunii świętej), którzy ukończyli gimnazjum i legitymują się co najmniej dwuletnim stażem w LSO.

W ciągu roku przewidziane jest około 8 – 9 spotkań, które odbywają się przynajmniej raz w miesiącu, w bloku 5 godzinnym; 4 godziny wykładów teoretycznych i 1 godzina ćwiczeń, w kaplicach i kościołach na Ostrowie Tumskim. Zajęcia są prowadzone przy współudziale alumnów Metropolitalnego Wyższego Seminarium Du-

chownego (MWSD). Wykłady teoretyczne obejmują 9 działów: świat liturgiczny, rok liturgiczny, obrzędy Mszy św., gesty i postawy liturgiczne, Pismo Święte, obrzędy Triduum Sacrum, komentarz liturgiczny, sakramenty, sakramentalia i nabożeństwa, muzyka w liturgii. W ramach formacji wewnętrznej kandydaci na ceremoniarzy uczestniczą w trzydniowych rekolekcjach organizowanych przez MWSD. Kurs kończy się przyjęciem uroczystej promocji udzielanej przez biskupa diecezjalnego.

Ważnym elementem formacji LSO w archidiecezji wrocławskiej są coroczne spotkania w diecezjalnym sanktuarium św. Jadwigi Śląskiej w Trzebnicy.

Z dokumentu II Polskiego Synodu Plenarnego
Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II

55. W Polsce po Soborze Watykańskim II udało się dokonać syntezy tradycji i współczesnych propozycji liturgicznych. Duszpasterstwa służby liturgicznej, ruchy i wspólnoty religijne, zwłaszcza Ruch Światło – Życie, oparte swe programy na wtajemniczeniu w misteria roku liturgicznego. Przyczyniło się to do głębszego zrozumienia liturgii przez wiele osób świeckich. Odnowione zostały chłopięce grupy ministranckie, które kształtują pozytywne postawy i przyczyniają się do rozwoju powołań kapłańskich i zakonnych. Dobrze działają Kółka Różańcowe, rozmaite bractwa, grupy procesyjne. W niektórych wspólnotach powstały parafialne zespoły liturgiczne. (...)

83. W każdej parafii powinien zostać stworzony parafialny zespół liturgiczny, złożony z dorosłych, młodzieży i dzieci. Powoływanie takich zespołów ma na celu lepsze przygotowanie wiernych do pełnienia posług w zgromadzeniu liturgicznym i pozwala uniknąć improwizacji nie licującej z powagą sprawowanych tajemnic.

Zespół powinien wspierać duszpasterzy w organizacji liturgii i nabożeństw, w doborze śpiewów oraz w określeniu tematu i treści homilii uwzględniającej potrzeby wspólnoty. Do zadań zespołu należy także pomoc rodzicom w przygotowaniu dzieci i młodzieży do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego.

Przewodniczący parafialnego zespołu liturgicznego winien wchodzić z urzędu do parafialnej rady duszpasterskiej.

84. Mężczyźni świeccy, którzy ukończyli przynajmniej dwadzieścia pięć lat, cieszą się dobrą opinią, posiadają odpowiednie przymioty i są przygotowani do swych zadań poprzez odpowiednią formację, mogą być przyjęci do posługi stałego akolity. Posługę lektora można udzielać w wieku wcześniejszym. Do posługi nadzwyczajnego szafarza Komunii św. mogą być dopuszczone inne osoby, w zależności od potrzeb poszczególnych wspólnot kościelnych.

85. W każdej wspólnotie parafialnej powinna istnieć grupa ministrantów i schola liturgiczna, odpowiednio uformowana. Ich kształcenie należy prowadzić, opierając się na „Programie formacji dziecięcej służby liturgicznej”. Synod zachęca jednocześnie duszpasterzy do rozwijania schół i dziewczęcych grup liturgicznych do takich posług, jak komentarz, prezentacja wezwań modlitwy wiernych, posługa daru, schola.